

**Decizie de indexare a faptei de plagiat la poziția
00479 / 12.03.2024
și pentru admitere la publicare în volum tipărit**

care se bazează pe:

A. Nota de constatare și confirmare a indiciilor de plagiat prin fișa suspiciunii inclusă în decizie.

Opera suspicionată (OS)		Opera autentică (OA)
Suspicious work		Authentic work
OS	BĂLAN Emanuel, <i>Epidemiile pe teritoriul României în secolul al XX-lea</i> , în „Analele Liceului Vasile Conta” Târgu-Neamț, seria Istorie, volumul IV, nr. 1, iunie 2022, Iași: Editura PIM. 2022, pp. 93-109.	
OA	NEGUSTOR Gheorghe, <i>Atitudini și manifestări din timpul maladiilor 1914-1918</i> , în „Caiete de Antropologie Istorică”, anul IX, nr. 2 (17), iulie-decembrie 2010, Cluj-Napoca: Editura Accent. 2010, pp. 79-93.	
Incidența minimă a suspiciunii / Minimum incidence of suspicion		
P01	p.97:05-p. 98:09	p.90:32-p.92:01
Fișa întocmită pentru includerea suspiciunii în Indexul Operelor Plagiate în România de la Sheet drawn up for including the suspicion in the Index of Plagiarized Works in Romania at www.plagiate.ro		

Notă: p.72:00 semnifică textul de la pag.72 de la începutul până la finele paginii.**Note:** By „p.72:00” one understands the text ending with the end of the page 72. By „p.00:00” one understands the taking over from the initial point till the last page of the current chapter, entirely.**B. Fișa de argumentare a calificării de plagiat alăturată, fișă care la rândul său este parte a deciziei.**

Echipa Indexului Operelor Plagiate în România

Fișa de argumentare a calificării

Nr. crt.	Descrierea situației care este încadrată drept plagiat	Se confirmă
1.	Preluarea unor fragmente (piese de creație de tip text) dintr-o operă autentică publicată, care sunt rezumate ale unor opere anterioare operei autentice, fără precizarea întinderii și menționarea provenienței și însușirea acestora într-o lucrare ulterioară celei autentice.	
2.	Preluarea identică a unor figuri (piese de creație de tip grafic) dintr-o operă autentică publicată, fără menționarea provenienței și însușirea acestora într-o lucrare ulterioară celei autentice.	
3.	Preluarea identică a unor tabele (piese de creație de tip structură de informație) dintr-o operă autentică publicată, fără menționarea provenienței și însușirea acestora într-o lucrare ulterioară celei autentice.	
4.	Republicarea unei opere anterioare publicate, prin includerea unui nou autor sau de noi autori fără contribuție explicită în lista de autori	
5.	Republicarea unei opere anterioare publicate, prin excluderea unui autor sau a unor autori din lista inițială de autori.	
6.	Preluarea identică de pasaje (piese de creație) dintr-o operă autentică publicată, fără precizarea întinderii și menționarea provenienței, fără nici o intervenție personală care să justifice exemplificarea sau critică prin aportul creator al autorului care preia și însușirea acestora într-o lucrare ulterioară celei autentice.	✓
7.	Preluarea identică de figuri sau reprezentări grafice (piese de creație de tip grafic) dintr-o operă autentică publicată, fără menționarea provenienței, fără nici o intervenție care să justifice exemplificarea sau critica prin aportul creator al autorului care preia și însușirea acestora într-o lucrare ulterioară celei autentice.	
8.	Preluarea identică de tabele (piese de creație de tip structură de informație) dintr-o operă autentică publicată, fără menționarea provenienței, fără nici o intervenție care să justifice exemplificarea sau critica prin aportul creator al autorului care preia și însușirea acestora într-o lucrare ulterioară celei autentice.	
9.	Preluarea identică a unor fragmente de demonstrație sau de deducere a unor relații matematice care nu se justifică în regăsirea unei relații matematice finale necesare aplicării efective dintr-o operă autentică publicată, fără menționarea provenienței, fără nici o intervenție care să justifice exemplificarea sau critica prin aportul creator al autorului care preia și însușirea acestora într-o lucrare ulterioară celei autentice.	
10.	Preluarea identică a textului (piese de creație de tip text) unei lucrări publicate anterior sau simultan, cu același titlu sau cu titlu similar, de un același autor / un același grup de autori în publicații sau edituri diferite.	
11.	Preluarea identică de pasaje (piese de creație de tip text) ale unui cuvânt înainte sau ale unei prefețe care se referă la două opere, diferite, publicate în două momente diferite de timp.	

Alte argumente particulare: a) Preluările de poze nu indică sursa, locul unde se află, autorul real sau posibil.

Notă:

a) Prin „proveniență” se înțelege informația din care se pot identifica cel puțin numele autorului / autorilor, titlul operei, anul apariției.

b) Plagiatul este definit prin textul legii¹.

„...plagiatul – expunerea într-o operă scrisă sau o comunicare orală, inclusiv în format electronic, a unor texte, idei, demonstrații, date, ipoteze, teorii, rezultate ori metode științifice extrase din opere scrise, inclusiv în format electronic, ale altor autori, fără a menționa acest lucru și fără a face trimitere la operele originale...”

Tehnic, plagiatul are la bază conceptul de **piesă de creație** care²:

„...este un element de comunicare prezentat în formă scrisă, ca text, imagine sau combinat, care posedă un subiect, o organizare sau o construcție logică și de argumentare care presupune niște premise, un raționament și o concluzie. Piesa de creație presupune în mod necesar o formă de exprimare specifică unei persoane. Piesa de creație se poate asocia cu întreaga operă autentică sau cu o parte a acesteia...”

cu care se poate face identificarea operei plagiate sau suspionate de plagiat³:

„...O operă de creație se găsește în poziția de operă plagiată sau operă suspionată de plagiat în raport cu o altă operă considerată autentică dacă:

- i) Cele două opere tratează același subiect sau subiecte înrudite.
- ii) Opera autentică a fost făcută publică anterior operei suspionate.
- iii) Cele două opere conțin piese de creație identificabile comune care posedă, fiecare în parte, un subiect și o formă de prezentare bine definită.
- iv) Pentru piesele de creație comune, adică prezente în opera autentică și în opera suspionată, nu există o menționare explicită a provenienței. Menționarea provenienței se face printr-o citare care permite identificarea piesei de creație preluate din opera autentică.
- v) Simpla menționare a titlului unei opere autentice într-un capitol de bibliografie sau similar acestuia fără delimitarea întinderii preluării nu este de natură să evite punerea în discuție a suspiciunii de plagiat.
- vi) Piesele de creație preluate din opera autentică se utilizează la construcții realizate prin juxtapunere fără ca acestea să fie tratate de autorul operei suspionate prin poziția sa explicită.
- vii) În opera suspionată se identifică un fir sau mai multe fire logice de argumentare și tratare care leagă aceleași premise cu aceleași concluzii ca în opera autentică...”

¹ Legea nr. 206/2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 505 din 4 iunie 2004

² ISOC, D. Ghid de acțiune împotriva plagiatului: bună-conduită, prevenire, combatere. Cluj-Napoca: Ecou Transilvan, 2012.

³ ISOC, D. Prevenitor de plagiat. Cluj-Napoca: Ecou Transilvan, 2014.

Atitudini și manifestări din timpul maladiilor 1914-1918

Gheorghe Negustor

Gheorghe Negustor

Doctorand în istorie la Universitatea "Babeș-Bolyai" cu o teză privind *Oamenii și moartea în primul război mondial*.

Un rău nu vine niciodată singur. Este probabil expresia ce caracterizează cel mai bine anii primului război mondial, iar realitățile acestei perioade conferă enunțului de mai sus caracterul de adevăr

istoric. S-a demonstrat încă o dată faptul că în decursul istoriei, războaiele, revoluțiile și alte conflicte de durată mai lungă sau mai scurtă au favorizat apariția și răspândirea rapidă a *germenilor* unor flageluri ce au făcut ravagii în rândul societăților. Fie că a fost vorba de perioade mai îndepărtate cronologic, Antichitatea sau Evul Mediu sau chiar perioadele recente ale timpului istoric, este cunoscut faptul că omul nu a putut opri apariția și răspândirea unor boli și epidemii nimicitoare, eventual doar a diminuat, prin adoptarea unor măsuri profilactice, consecințele nefaste ale acestora.

Nu susținem faptul că marile epidemii de ciumă, tifos, variolă, gripă, holeră etc. au apărut doar în timpul unor conflicte, ele au fost prezente de-a lungul timpului și fără să aibă vre-o legătură cu războaiele; condițiile precare de igienă, sărăcia, lipsa hranei, neajunsurile unui habitat colectiv lipsit de cele mai elementare măsuri medicale, sunt doar câteva dintre cauzele care au cauzat apariția unor molime devastatoare pentru om. Însă, ceea ce vrem să surprindem în prezentarea de față este faptul că, în decursul istoriei marile conflicte au favorizat răspândirea unor flagelurilor ce au făcut victime atât în rândul militarilor, dar mai ales al civililor, realitate pe care o găsim și în societatea românească a anilor marelui război. Să ne gândim la tifos și febra tifoidă și urmările dezastruoase provocate în timpul războiului de 30 de ani, când soldații au purtat germenii specifici acestei boli în toată Europa, sau la perioada campaniilor lui Napoleon Bonaparte, ai cărui soldați au fost în mare parte decimați în drumul spre Moscova.¹ Exemple relevante pentru

1 Frederick Cartwright și Michael Biddiss, *Bolile și istoria*, Editura BIC ALL, București 2005, pp. 120–153.

secolul XX sunt cele două războaie mondiale în timpul cărora, de exemplu, numărul celor infectați cu sifilis a cunoscut o creștere fără precedent, și doar măsurile energice ale autorităților în colaborare cu medicii au făcut ca acest fenomen să se diminueze treptat, iar sifilisul să fie aproape eradicat în țările puternic dezvoltate ale Europei.² Și în teritoriile ocupate de români conflictele prelungite, lipsa unei igiene corespunzătoare, sărăcia și lipsurile ce caracterizau habitatul cotidian, au favorizat apariția rapidă a epidemiei de ciumă. Astfel, războaiele și instabilitatea politică ce au angrenat și alte manifestări violente în vremea lui Mihai Viteazul, au fost urmate între anii 1602-1604 de apariții virulente ale ciumei care s-a răspândit foarte repede și în Transilvania, provocând numeroase decese în unele zone.³ Nu putem trece cu vedere nici molima din timpul evenimentelor de la 1848 când, din cauza holerei, Principele și marii boieri au fost nevoiți să părăsească Bucureștiul pentru a nu cădea în ghearele necruțătoarei epidemii; în timp ce, cea mai mare parte a populației a avut de suferit, iar victimele au fost numeroase.⁴ Treptat, autoritățile au impus un program de igienizare care să acopere măcar în parte lacunele imense existente în acest sector al societății, cel al igienizării și, modernizarea sistemului medical. Însă este cert că un climat de permanentă instabilitate politică pe care îl regăsim în ținuturile românești pe toată perioada modernității, a constituit un mediu prielnic pentru germeii și bacilii neîndurătoarelor flageluri.

Dacă lumea occidentală trăia trecerea în secolul XX printr-un proces intens de industrializare și modernizare, în România criza financiară începută la sfârșitul secolului XIX, provoca discuții și atacuri politice interminabile între liberali și conservatori. A doua guvernare liberală condusă de D. A. Sturdza va reuși să ofere un climat de stabilitate economică și financiară, în timp ce speranțele și energiile societății erau direcționate înspre continuarea măsurilor de modernizare.⁵ Cu toate acestea lumea rurală era încă una statică, mentalitățile și sensibilitățile față de nou, de schimbare, evidențiau reticență și conservatorism. Aplicabilitatea legilor de igienizare și modernizare nu constituia un lucru tocmai ușor în satele și comunele izolate și lipsite de cele mai rudimentare elemente ale unui habitat modern. Fresca socială a lumii rurale iese totuși la iveală prin atenția aproape exclusivă, acordată de unii intelectuali. În această perioadă, și ani buni după război, imaginea țăranului, manifestările și atitudinile față de viață și moarte, temporalitatea și sacralitatea lumii satelor vor face carieră în scrierile și literatura vremii.⁶

2 *Ibidem*, pp. 92-93.

3 Toader Nicoară, *Sentimentul de insecuritate în societatea românească la începuturile timpurilor moderne (1600-1830)*, volumul I, Accent & Presa Universitară Clujeană, 2002, pp. 113-114.

4 Gheorghe Brătescu, Paul Cernovodeanu, *Biciul holerei pe pământ românesc. O calamitate a vremurilor moderne*, Editura Academiei Române, București, 2002, p. 151.

5 Ion Bulei, *Lumea românească la 1900*, Editura Eminescu, București, 1984, pp. 295-312.

6 Catherine Durandin, *Discurs politic și modernizare în România (sec. XIX-XX)*, Presa Universitară Clujeană, 2001, p. 59.

Modernizarea societății românești a presupus și luarea unor măsuri energice pentru a preîntâmpina apariția și dezvoltarea unor boli și epidemii ce au făcut ravagii în trecut. De la domniile regulamentare la anii de început ai secolului XX, autoritățile și instituțiile abilitate au încercat să impună diverse dispoziții, de multe ori forțate, pentru igienizarea lumii românești, reticentă la acțiunile de antisepsie impuse treptat în spațiul românesc. Dacă unele dintre vechile molime, precum ciurma, au fost treptat eradicate de pe teritoriul României, ca de altfel din toată Europa, pe parcursul primului război mondial numeroase alte boli au bântuit societatea românească, cauzând nenumărate victime. Să vedem pentru început care era situația sistemului sanitar al armatei; oare era lumea românească pregătită pentru un conflict așa mare care aducea cu el o serie de calamități ce vor lovi fără cruțare nu numai soldații aflați oricum pe terenul thanatos-ului, dar și în populația civilă ce asista neputincioasă la acest spectacol macabru?

Întorcându-ne câțiva ani în urmă putem observa că, cel puțin teoretic, lucrurile au început să se schimbe în bine în privința măsurilor modernizatoare în sistemul medical românesc. Legea care prevedea organizarea serviciului sanitar al armatei promulgată prin Înaltul Decret Regal nr. 1125 la 15 aprilie 1882 și modificarea din 16 aprilie 1886⁷ aducea transformări și îmbunătățiri substanțiale în sistematizarea și funcționarea sistemului medical al armatei române. Însă, anii care vor urma până la intrarea României în război, vor demonstra că procesul practic, de dotare cu material necesar și formarea unui personal specializat care să acopere lipsurile foarte mari, era mult mai dificil de pus în aplicare. Fondurile insuficiente, lipsa personalului calificat, a unei dotări corespunzătoare și dezinteresul clasei politice vor constitui tot atâtea motive de îngrijorare pentru cei direct implicați în acest demers.⁸ Dacă în structurile importante ale statului lucrurile începeau să se miște în direcția bună, fresca socială a lumii rurale evidențiază în primul deceniu al secolului XX, chiar în rapoartele oficiale, realități dintre cele mai neplăcute. Sărăcia, alcoolul și mizeria reprezintă doar câteva caracteristici cotidiene pentru mare parte dintre indivizi. Ancheta oficială din anul 1905 realizată de stat este relevantă în acest sens: „*Acolo, unde se simte lipsă de pământ, fără excepție, situația lui economică este rea, lipsa de energie la muncă îi e caracteristică, viciul beției îl copleșește, starea lui culturală e mai înapoiată. De-a lungul anchetei, lipsa de pământ de cultură și de pășune e dată ca adevărată cauză a tuturor relelor ce bântuie populația noastră rurală.*”⁹ Așadar primii ani ai secolului XX, nu reliefa o societate românească în care să se simtă

7 *Legi, regulamente și instrucțiuni sanitare militare*, Ministerul de Război–Serviciul Sanitar, București, Imprimeria Statului, 1887.

8 C. Săndulescu, *Istoria Serviciului Sanitar al Armatei Române în campania 1916–1919*, București, 1940, pp. 5–6.

9 G. D. Scaba, *Starea socială a săteanului. După ancheta privitoare anului 1905, îndeplinită cu ocaziunea expozițiunii generale române din 1906 de către secțiune de economie socială*, Institutul de Arte Grafice „CAROL GÖBL”, București, 1907, p. 6.

impactul modernizării, însă semnele unor măsuri benefice se simțeau tot mai mult, chiar dacă în manifestări izolate.

Înainte de a intra în marele conflict, sistemul medical românesc a dat testul, am putea spune, în timpul campaniei din Bulgaria din anul 1913. Numărul mare de morți cauzate de holeră - 1611 decedați în rândul armatei române, dintr-un număr de mobilizați de 10.600 ofițeri și 460.000 soldați¹⁰ - a provocat nenumărate dispute și atacuri la adresa celor care erau direct responsabili. Răspândirea rapidă a agentului patogen și numărul mare de contaminări a luat prin surprindere autoritățile românești. Deși echipa de medici era una de prestigiu - I. Cantacuzino, V. Babeș, Al. Slătineanu și alți specialiști din sistemul medical românesc care vor dezvolta mijloace de apărare împotriva microbilor, mai ales vaccinul; insuficienta dotare a armatei și răspândirea rapidă a epidemiei pe teritoriul României, cu ajutorul soldaților purtători ai acestor agenți, a produs consecințe dintre cele mai nefericite. Doar măsurile energice ale specialiștilor enumerați mai sus, dificila muncă de laborator și rezultatele peste așteptări ale vaccinului produs în laboratoarele de la noi, au făcut ca „marea experiență românească” să dea rezultate în perioada următoare, iar holera să fie din ce în ce mai puțin prezentă în spațiul românesc.¹¹

În acest climat de insecuritate și reticență la schimbare și la măsurile modernizatoare de igienizare din partea lumii rustice, *marele război* își face simțită prezența prin viziunile și previziunile mai mult sau mai puțin optimiste ale indivizilor. Ca și în celelalte societăți, *marea iluzie* - aceea a unui conflict de scurtă durată - a fost prezentă și în mentalitatea colectivă românească. Imaginea acestor atitudini și a reacțiilor societății românești față de război este realizată fără prea multe nuanțări și pe un ton critic de istoricul Vasile Pârvan, în primele luni de la declanșarea conflictului: „*Izbucnirea cu totul neprevăzută a războiului european ne-a surprins în mijlocul unei foarte încete pregătiri. Primul sentiment a fost acel al groazei față de marele dezastru al culturii europene. Curând apoi, față de imensa forță reprezentată de Tripla-Înțelegere și față de succesul așa de ușor de anul trecut, au început să se deștepte speranțe și planuri din ce în ce mai nervoase și grăbite. Se vorbea chiar de un fel de plimbare militară în Ardeal, ca cea din anul trecut în Bulgaria.*”¹² Dacă realitățile din acea perioadă nu erau tocmai cele mai fericite, nici anii de război nu prevesteau vremuri mai bune. Scrierile despre ce ar aduce războiul ating uneori imagini apocaliptice, iar pacea care va urma: „... *va găsi, peste tot, orașe dărâmate, fabrici închise, mame în doliu, copii orfani, câmpuri nelucrate, mizerie și suferință la infinit, iar pe cugetătorii omenirii, pe acei ce luptă ce luptă în*

10 C. Săndulescu, *op. cit.*, p. 6.

11 Maria Goleescu, Victoria Cămuescu, „Evoluția metodelor de profilaxie antiholerică în țara noastră”, în volumul *Din istoria luptei antiepidemice în România*, coord. G. Brătescu, Editura Medicală, București, 1972, pp. 447-449.

12 Vasile Pârvan, *Părerile unui trădător de neam*, Institutul de Arte Grafice CAROL GÖBL, București, 1914, p. 9.

pace pentru fericirea semenilor lor, îi va găsi încremeniți de atâta nebunie.”¹³ Anii de război și cei postbelici vor lăsa în urmă o lume schimbată, traumatizată de atâta suferință și de sacrificiile mari pe care le-a necesitat războiul.

Religie, știință, magie – între ajutorul divin și *chimeșa ciumii*

Impactul produs în sensibilitatea colectivă la nivelul întregii societăți de epidemia de holeră din 1913, dar și nenumăratele boli și afecțiuni care provocau moartea multor persoane au creat o stare generală de autoconservare prin apelul permanent la protecție. În acest climat de incertitudine invocarea ajutorului divin este cea mai răspândită manifestare individuală și colectivă din timpul marelui război. Mobilizarea generală și plecarea pe front sunt astfel însoțite de o serie de gesturi și manifestări care scot în evidență neputința oamenilor în fața calamităților și a morții iminente, dar și reticența față de știința medicală prin dese refuzuri de a se lăsa vaccinați. Roger Callois afirma despre război că: „... reprezintă *paroxismul existenței societăților moderne. El constituie fenomenul total care le stârnește și le transformă în întregime, distonând printr-un teribil contrast față de scurgerea calmă a timpului de pace. Este faza de tensiune extremă a vieții colective, aceea de grupare masivă a mulțimilor și de efortare a lor. Fiecare individ este răpit de la profesiunea lui, din căminul lui, de la obiceiurile și tihna lui. Războiul distruge brutal cercul de libertate pe care fiecare și-l creează în jurul său pentru propria mulțumire și pe care-l respectă la aproapele său.*”¹⁴ Chiar dacă propovăduirea unui naționalism idealizat va avea un impact major printre soldați, realitățile războiului vor transforma personalitatea soldatului, schimbările produse la nivel mental și social vor fi foarte puternice. Majoritatea celor mobilizați plecau pentru prima dată în viața lor de acasă, din comunitatea restrânsă în care au viețuit, iar șocul va fi destul de mare.

Sacralitatea societății românești din ajunul și din timpul marelui conflict nu reprezintă doar o caracteristică specifică lumii rurale, speranța și credința în Dumnezeu atinge în această perioadă dimensiuni rar întâlnite până atunci, în timp ce grozăviile războiului și ale epidemiilor transformă această relație, individ - Divinitate într-o comuniune permanentă pe care o regăsim mult timp după încheierea conflictului. În acest fel individul dezvoltă o pasiune religioasă care-l însoțește în cele mai dificile momente și faptul de a fi scăpat teafăr dintr-o luptă sau vindecarea de o boală dificilă se datorează aproape exclusiv ajutorului divin. Această manifestare religioasă generală nu mai este numai o problemă a Bisericii, odată cu declanșarea războiului ea devine un mijloc important al Statului de a controla soldații și civilii și de a le impune o anumită conduită morală care să-i pregătească pentru vremurile grele ce vor urma. Desele apeluri și îndemnuri către

13 Duiliu Zamfirescu, „Sufletul războaielor în trecut și în prezent”, Extras din *Analele Academiei Române*, Seria II – Tom XXXVII Memoriile Secțiunii Literare, Librăriile SOCEC&Comp. și C. SFETEA, București, 1914, p. 18.

14 Roger Callois, *Omul și sacru*, Ediția a II-a revizuită, Editura Nemira, București, 2006, p. 197.

membrii clerului de a încuraja permanent pe cei care pleacă la război reprezenta una dintre prioritățile autorităților laice, așa cum reiese și din această telegramă semnată de I.G. Duca, ministru al Cultelor și Instrucțiunii: „În clipa în care armata Română pornește la lupta pentru a îndeplini idealul național al neamului nostru, gândul tuturor se îndreaptă cu încredere către cel Atot-puternic și caută întărire sufletească de la credința strămoșească ce a susținut pe înaintașii noștri în toate grelele lupte, pe care au fost siliți să le poarte de – a lungul veacurilor, spre a putea păstra și înălța Statul acesta.

Rog deci, pe Înalt Prea Sfinția Voastră să ia imediat măsuri ca pretutindeni preoții să binecuvânteze pe cei ce cu atâta avânt pleacă să se jertfească pentru mărirea neamului și ca totodată să se facă în toate bisericile din de Dumnezeu păzita Eparhie pe care o păstoriți cuvenitele rugăciuni pentru izbânda oștilor Române.”¹⁵ În acest fel, întreaga societate este implicată într-un proces în care fervoarea religioasă va reprezenta unul dintre factorii principali ai dorinței de a lupta și a accepta sacrificiul pe altarul patriei.

Dacă sensibilitatea religioasă va dezvolta o serie de comportamente și atitudini pentru a nu cădea sub arma justiției divine, respectiv a bolilor și epidemiilor ce nu țineau cont de rang social, societatea românească a primului război mondial va cunoaște și o serie de practici magice, a căror scop va fi tot unul protector în fața morții iminente. Din păcate, mărturiile privitoare la asemenea comportamente care au fost păstrate, sunt destul de puține și izolate, însă ele demonstrează faptul că anumite fenomene și manifestări încadrate în *durata hungă* a timpului istoric pot fi relevante pentru cercetător. În acest sens, avem câteva mărturii despre vechiul obicei magico-religios numit „*cămașa ciumei*” sau „*ia ciumei*” manifestare de invocare a protecției împotriva pericolului ciumei care s-a păstrat și în timpul războiului. Cercetările de teren din anii '60¹⁶ ai secolului trecut ale etnologilor români au reușit să reactualizeze câteva dintre practicile acestui obicei din spațiul românesc, pe baza mărturiilor celor direct implicați. Confectionate cu scopul de a proteja indivizii împotriva epidemiilor de ciumă, în anii războiului vor avea ca și scop protejare de gloanțele dușmanului, iar cel care purta o astfel de cămașă avea certitudinea că ritualurile confectionării și obiectele atașate ei îi vor asigura o imunitate mai mare în fața morții devastatoare. Iată ce conține „săculețul” atașat unei astfel de „cămăși a ciumei” găsită la un participant la ritual și război: „*Conținutul s-a dovedit a fi destul de complex. În primul rând am găsit aici trei mici petice de pânză de fuior, tăiate în mod neregulat, apoi câteva boboțe de tămâie, o minusculă bucățică de marmoră, două capete de fir de cânepă răsucite într-un anume fel, precum și urme de usturoi și ale*

15 *Monitorul Oficial*, Nr. 108, Luni 15 (28) August 1916, p. 5422.

16 Rezultatele acestor cercetări au fost publicate de către autori în volumul coordonat de Gheorghe Brătescu, *Din istoria luptei antiepidemice în România. Studii și note*, Editura medicală, București, 1972.

unei plante ce nu a putut fi identificată cu precizie.”¹⁷ Ritualul privind confecționarea acestei cămăși este și el unul special, iar în localitatea Dubova, din sudul României, plecarea pe front și ritualul ce ținea de protecția asigurată de cămașă au semnificație colectivă, cu participarea întregii comunități: „*La mobilizarea generală din timpul primului război mondial, bărbații care urmau să plece pe front s-au adunat cu toții în curtea bisericii și au trecut, unul câte unul, ca prin tunel, prin „chimeșa ciumii”, cu credința că astfel vor deveni imuni la gloanțele ucigașe. Apoi „chimeșa ciumii” a fost decupată în bucățele mici, din care s-au confecționat filactere pentru fiecare bărbat.*”¹⁸

Așadar, putem observa că în vreme de pericol colectiv, manifestările din cadrul unei societăți sunt dintre cele mai diverse, iar indivizii apelează la cele mai neobișnuite practici pentru a obține protecție în fața bolilor și a morții. Probabil, în zonele unde aceste ritualuri aveau o tradiție bine definită, cei mobilizați au acceptat mai ușor protecția oferită de „cămașa ciumei” sau alte obiecte protectoare, în vreme ce vaccinările necesare prevenirii și contaminării cu diverși microbi și bacili au întâmpinat rezistență în foarte multe cazuri. După cum ne informează multe scrieri și rapoarte medicale ale vremii, vaccinarea armatei române s-a desfășurat în condiții aparent normale, însă refuzurile și frica față de această măsură profilactică a reprezentat o realitate întâlnită în foarte multe cazuri. Intervențiile energice ale autorităților au avut în cea mai mare parte efectul dorit. Însă această teamă - nocivitatea vaccinului, nu este o caracteristică specifică românilor, de exemplu, armata franceză a intrat în război complet nevaccinată pentru că autorităților le-a fost frică de acțiunea distructivă a vaccinului¹⁹, teamă pe care o regăsim și în zilele noastre când izbucnește vreo epidemie de gripă.

Învățând din campania anului 1913 și din experiențele francezilor din 1914, autoritățile române au luat cele mai severe măsuri ca toată armata să fie vaccinată, cu toate acestea nu s-a reușit în totalitate acest lucru din diverse motive, probabil și din reticența chiar a celor responsabili. Generalul Radu R. Rosetti, în cunoscutele sale *Mărturisiri*, prezintă modul cum s-a făcut vaccinarea la soldații pe care-i comanda, evocând surpriza care a avut-o: „*Tot spre a curăța ofițerii și trupa de boli, s-a primit ordin de a le face injecții cu un produs special antiholeric, antitifoid și paratifoid, care producea celor injectați niște reacții grozave. Cum se cam ezita, am adunat ofițerii și reangajații și am pus să mi se facă prima injecție, urmând ca apoi să se facă celorlalți pe grade și după vechime. Când colo, cine să nu vrea a fi injectat: medicul șef al regimentului. Luându-l la o parte, i-am spus cu tonul cel mai tăios, răspicat și hotărât, că, dacă nu se lasă să fie injectat de bunăvoie, pun să-l lege, acolo, în fața tuturor și să i se facă injecția, ceea ce desigur aș fi făcut, dacă,*

17 Val Cordon, „Tipuri și funcțiuni ale „chimeșii ciumii”, în Gh. Brătescu, *op. cit.*, pp. 64-65.

18 *Ibidem*.

19 C. Săndulescu, *op. cit.*, p. 61.

văzând că, cu mine, nu poate glumi, nu ar fi lăsat să i se facă injecția de unul din medicii tineri.”²⁰ Sunt probabil atitudini normale ale indivizilor, acea mentalitate de autoconservare și repulsie uneori față de ce aduce nou modernizarea, însă nu întotdeauna benefică mai ales pentru comunități compacte și aglomerate de oameni, așa cum viețuiau soldații și ofițerii în timpul războiului.

Anii Apocalipsei: „... erau timpuri grozave, lipsuri cumplite ... și locuitorii cădeau ca muștele ...”

Anul 1914 aduce în societatea românească o îmbunătățire a sistemului medical în ceea ce privește măsurile luate împotriva holerei care mai era prezentă doar în cazuri izolate, în timp ce acțiunile preventive de igienizare se răspândesc în tot mai multe zone. Un raport al marelui epidemiolog român Victor Babeș, arăta că bolile cu cel mai mare impact ca și mortalitate erau tuberculoza și pneumonia. De exemplu, în luna ianuarie, în mediul urban au existat 180 de decese de diverse boli, în timp ce numărul celor morți de tuberculoză a fost de 273, iar de pneumonie 461.²¹ Uneori mai lente, alteori cu mai mare succes măsurile profilactice sunt impuse treptat în rândul populației până la mobilizarea generală, știindu-se despre epidemiile care au surprins unele state beligerante. În acest context, cum puțini au fost cei care anticipau durata lungă a războiului, la fel de puțini și-au imaginat vremurile cumplite ce vor veni odată cu intrarea în război. Poate doar sinuciderea șefului de Stat Major Vasile Zottu, imediat după intrarea în război, să fi fost pentru unii un semn rău, idee speculată și de inamici.²²

Euforia mobilizării și plecarea pe front nu anticipau încă efectul distructiv al marelui război. Propaganda activă desfășurată de stat cu ajutorul elitelor religioase și culturale, promisiunea vieții veșnice pentru sacrificiul suprem, au creat, la început, pentru o mare parte dintre soldați, pe lângă dorința de a intra în luptă cât mai repede, imaginea unei *morți frumoase*. Idealizată prin diversele canale de propagandă, în special presa, cărțile poștale, discursurile superiorilor, perspectiva iminenței morții pe front se va dovedi mult mai înfricoșătoare. Condițiile inimaginabile de pe câmpul de luptă, situațiile dificile și grozăviile produse de război și diversele maladii vor transforma puternic fiecare individ în parte. În acest fel, anumite gesturi care înainte erau total interzise în mediul social din care proveneau, devin acum nu numai o obișnuință, ci o necesitate cerută de regula supraviețuirii. Lui Constantin C. Popian, vederea primilor răniți îi provoacă și primele momente de groază, iar imaginea despărțirii de casă și de cei dragi dispare, cel puțin pentru moment: „*Când am văzut*

20 Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, Editura Modelism, București, 1997, p. 177.

21 Victor Babeș, „Cercetări noi despre pneumonie”, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Științifice*, Seria II – Tom XXXVII, Librăriile SOCEC&Comp. și C. SFETEA, București, 1914-1915, p. 289.

22 Gr. Crăiniceanu, *O luptă pentru întregirea neamului. Partea I. Luptele dintre noi și în armată 1914-1917*, Institutul de Arte Grafice „Eminescu” S. A., București, 1928, pp. 26-27.

pe cei vreo 25 – 30 de răniți de la brutăria din marginea satului, mi s-a zbârlit părul în cap. Unii erau greu răniți, iar niște femei boceau pe la uși ca la cimitir. Acum chiar uitaseam tot de acasă, în fața acestor viteji, care cei dintâi primiseră botezul de sânge.”²³ Imaginile de pe câmpul de luptă cu răniți vor provoca stări dintre cele mai diverse pentru combatanți, ajungând-se până la diferitele manifestări ale bolilor psihice. Odată ajuns pe câmpul de luptă soldatul intra într-o altă lume, unde regulile conviețuirii și supraviețuirii erau total diferite de cele cu care se obișnuise în mediul din care provenea.

Pe lângă multe altele, marele război se diferențiază de conflictele de până atunci și prin legislația strictă și disciplina impusă pe front. De exemplu, regulamentul pentru soldații români din armata austro-ungară era foarte clar în această privință: „În timpul de luptă se dă răniților ajutorul de către soldați anume comandați, numiți – *Blesiertenträger*, - căci luptătorii nu au timp pentru aceasta, și nici nu trebuie să se oprească pe lângă răniți.”²⁴ Realitatea în care se prezentau răniții este una în care oroarea și mizeria făceau parte din habitatul lor cotidian, pentru mulți dintre ei până la moartea ce îi scutea de chinurile insuportabile.

Societatea românească era psihic și social puternic afectată de întârzierile circulației veștilor și greșelilor de comunicare ce provocau de multe ori panică sau deznădejde în rândul populației. Spaima soldaților în fața morții, teama celor de acasă că cei plecați nu se vor întoarce; coroborate lipsei veștilor de acasă pentru soldați, respectiv de pe front pentru rudele acestora, reprezentau doar câteva dintre probleme zilnice care marcau profund sensibilitatea indivizilor. Însă, civilii nu vor scăpa nici ei de apocalipsa vremurilor ce le trăiau. Bolile și epidemiile, atât de familiare cu războiul, vor bântui din nou spațiul românesc și vor face ravagii printre oameni. Tifosul exantematic, febra tifoidă și febra recurentă vor fi principalii dușmani nu numai ai civililor și soldaților, ci și ai medicilor, preoților și reprezentanților misiunilor străine din România. Foarte mulți membrii ai personalului medical vor plăti tribut cu viața acestor agenți ai morții. La acestea se adaugă alte boli, ale căror victime întregesc numărul imens de morți: pelagră, tuberculoza, pneumonia etc., dar și maladiile menționate de Victor Babeș ca manifestări epidemice ce au făcut victime în timpul războiului *tetanus*, *flegmon gazos*, *erizipel*, *septicemii* și *piemii*.²⁵

E foarte greu de prezentat un tablou complet al tuturor afecțiunilor și infecțiilor care s-au manifestat în societatea românească a primului război mondial, însă este cert că numărul lor a fost mare, date fiind condițiile inimaginabile pentru cei de

23 Constantin C. Popian, *Amintiri din viața militară. Jurnale de război și din prizonierat*, Editura Militară, București, 2007, p. 69.

24 Xenophon Roman, *Regulamente pentru serviciu. Partea I, II, III în limba română pentru subofițerii și soldații armatei austro-ungare*, Bistrița, 1914, pp. 19-21.

25 Victor Babeș, „În ce măsură a contribuit știința română la combaterea bolilor infecțioase în război”, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Științifice*, Seria II – Tom XXXVIII, 1915-1916, Librăriile „Cartea Românească” și Pavel Suru, 1920, p. 280.

azi. Modul cum a fost afectată populația și armata de aceste flageluri beneficiază de nenumărate descrieri, pornind de la memoriile și jurnalele celor direct implicați, la rapoartele medicilor, ofițerilor, preoților, a ziarelor etc. Impactul produs de aceste nenorociri în mentalul colectiv al vremii este greu de descris însă, mărturiile și descrierile acelor tablouri înfricoșătoare redau o lume deznădăjduită, groaza și sentimentul implacabil al morții se oglindea pe chipul fiecărui individ. Scrierile vremii nu fac nici o excepție de la a descrie cât mai amănunțit ravagiile provocate de aceste molime înspăimântătoare chiar și pentru cei mai încercați medici: „*Era în pragul primăverii 1917. Ne găseam în refacere într-un județ de pe malul Prutului. Erau timpuri grozave, lipsuri cumplite. De mizerie, de suferință, de tifos exantematic, de febră tifoidă, soldații și locuitorii cădeau ca muștele. Și totuși era una din regiunile de refugiu cele mai puțin bântuite. La infirmeria regimentului nu se găsea gaz lampant și lumânări. În altă parte nici nu putea fi vorba de a fi găsite. Erau pe acele timpuri niște lucruri atât de prețioase. Gazul devenise un medicament, servea la stârpirea păduchilor, de care nu scăpau nici chiar ofițerii. Cât despre lămpi sau lumânări, toată iarna soldații nu le văzuseră; totuși se mai găsea și petrol și lumânări*”.²⁶ Martor al acestor realități nedorite, autorul rândurilor de mai sus descrie foarte amănunțit cumplitele imagini provocate de tifosul exantematic, flagel care a făcut ca pentru foarte mulți indivizi, moartea să devină aproape o banalitate, mult mai familiară decât erau obișnuiți. Erau zone unde mureau familii întregi, unde nu avea cine să îngroape cadavrele și nici cine să spună o rugăciune, aspect foarte important într-o societate cvasi-religioasă. Pentru medicii români, primăvara anului 1917 când epidemiile au ajuns la apogeu, păduchii constituiau principalul canal de transmitere al bolii. Înmulțirea fără precedent a acestora a produs și o criză de gaz, care constituia atunci mijlocul cel mai eficace și la îndemână pentru distrugerea acestor insecte parazite. De altfel, specula cu gaz devenise o afacere bănoasă pentru cei care posedau în cantități mari *miraculosului medicament*.

Cauzele care au făcut posibilă manifestarea epidemiilor sunt diverse și ele reflectă mizeria și lipsurile în care se găsea statul român în timpul războiului. Alimentația precară și de cele mai multe ori foamea suportată zile întregi favorizau contaminarea cu diverși bacili ce se instalau rapid în organism și primele simptome nu întârziu să apară. Generalul Henri Berthelot considera că lipsa alimentelor și a „rufăriei” ca principali factori ce favorizau răspândirea epidemiilor printre soldați. În scrisorile adresate cumnatei sale Louise , nu de puține ori deplânge starea deplorabilă a acestora și lipsa de interes a autorităților: „*Am continuat în timpul celor două zile care au urmat, marți și miercuri. Din păcate, le-am găsit într-o stare sanitară deplorabilă. Este mizerie neagră și aproape foamete*.”

Porția de carne este de 250 de grame și doar trei zile pe săptămână; sunt oase în această cantitate și nici urmă de grăsime. Așa încât soldații nu mai au deloc mușchi.

26 I. C. Delaturda, *Război și civilizație*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1923, p. 146.

Și nimeni nu se ocupă de ameliorarea acestei situații. Încerc să îi implic pe oamenii de la putere, pentru a remedia situația prin rechiziții de animale; dar mă lovesc de indiferență sau de interese personale. Proprietarii preferă să câștige bani vânzându-și produsele intențenților ruși, care le plătesc cu un preț mai bun. În acest fel, este un contrast flagrant să vezi, pe de o parte, soldații ruși rotofei, rozii, plini de șunci, și de cealaltă parte, scheletele armatei române. Totul datorită unei clici politice ale cărei interese particulare sunt declarate intangibile.”²⁷

Tifosul exantematic, numită *epidemia mizeriei* a reprezentat cel mai înfricoșător agent al morții în timpul războiului făcând nenumărate victime. Aglomerațiile inimaginabile, lipsa igienei și păduchii au favorizat răspândirea imediată a epidemiei de tifos, iar Moldova acelor ani a rămas în descrierile contemporanilor drept imaginea *Infernului* lui Dante. Omul politic Constantin Argetoianu oferă în *Amintirile* sale detalii înfricoșătoare despre ceea ce se petrece în timpul când epidemia s-a manifesta la intensitate maximă. Nu există o geografie a celor mai mari focare, dar, ca element comun, toate descrierile și rapoartele referitoare la manifestările virulente ale tifosului, trimit la locurile aglomerate unde mizeria și păduchii sunt nelipsiți. Iată cum arăta Iașiul lunilor de primăvară în 1917: „*Se înmulțiseră păduchii, dar se înmulțiseră în același timp și bolnavii, căci pe lângă cei din Iași, mai veneau cu sutele din afară. E de necrezut, dar trenuri pline de soldați contaminați sau bolnavi se revărsau zilnic în gara Iașilor. ... În toiul epidemiei, în februarie și în martie, peronul gării, sălile de așteptare și holul în care erau ghișetele de bilete erau ticsite de soldați întinși pe ciment sau pe pardoseală, îmbrăcați în zdrențe și în mantale cârpite, cu fețe galbene – verzui, slabi de era numai pielea pe oasele lor. Din trupurile întinse și istovite se ridicau gemete slabe, iar din unele nu se mai ridica nimic fiindcă moartea le pecetluise deja buzele. Nu mai cereau nimic, zăceau în nesimțire, iar printre ei, pe jos, păduchii mișunau în așa cantități, încât trosneau sub picioarele trecătorilor; ca să ajungi pe peron trebuia să încaleci cu precauție peste muribunzi și peste morți.”²⁸*

Cum s-a ajuns în această situație? Nu este chiar greu de închipuit. Primele luni de război, oferă deja istoricului un tablou bazat pe contraste: pe de o parte mobilizarea și pregătirea războiului păreau că se desfășoară în cele mai bune condiții, optimismul arătat de autorități și de marea parte a populației nu prevesteau nicidecum dimensiunea distructivă a războiului și a molimelor ce vor invada țara. Pe de altă parte, după primele lupte, numărul morților și al răniților a fost mult peste așteptări și a luat prin surprindere autoritățile neputincioase în fața condițiilor dificile provocate de război, de retragerile dezordonate și frica care deja se instalase la nivel colectiv. În aceste condiții răniții, acei indivizi care „mureau cu zile”, deveneau victimele propriilor neputințe și a haosului din jur, după cum remarca chiar unul dintre

27 Henri Berthelot, *Jurnal și Corespondență 1916-1919*, Ediția a II-a, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 134-135.

28 Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, Volumul al III-lea, Partea a V-a (1916-1917), Humanitas, București, 1992, pp. 87-88.

superiorii încadrați în serviciul sanitar al armatei: „În gara Filiași informându-mă pe lângă un cercetaș de la Crucea Roșie de felul în care sunt transportați răniții, mi-a povestit că a văzut un tren fără medic, cu răniți nebandajați sau cu bandaje murdare – un vagon în care se aflau și 3 morți printre ei, de mult pesemne, deoarece după miros păreau în descompunere. Trenul venea din direcția Tg.-Jiu. Serviciul în gară a Doamnelor din Crucea roșie e inexistent. De asemenea n-am văzut să existe vre-o organizație de a distribui hrană și băutură trenurilor militare.”²⁹

Așadar, condițiile favorabile răspândirii rapide a epidemiilor erau mai mult decât îndeplinite: alimentația slabă, mizeria, același rând de haine purtat zile și săptămâni întregi, surmenarea, aglomerația, păduchii prezenți peste tot, miasmele insuportabile provocate de morții și răniții abandonăți zile întregi în diverse zone, cadavrele îngropate superficial, reprezintă tabloul sumbru al vremurilor ce le trăiau indivizii marelui război. Soldații trăiau în tranșee deziluzia unui război interminabil și a condițiilor devenite de nesuportat pentru mare parte dintre ei. Imaginea idilică pe care și-au creat-o în anii neutralității și în zilele mobilizării a dispărut definitiv din imaginarul fiecăruia. Dorul de casă, lipsurile permanente, sentimentul iminent al morții, imaginile cu camarazii morți sau aflați pe moarte fără a putea interveni, creau uneori blocaje psihice din care cu greu își reveneau. Doar răbdarea părea să fie cea mai importantă virtute a soldatului aflat în tranșee: „Ger, fum, fasole, păduchi. Abstenență de la tutun și cealalte. Promiscuitate. Asta a fost viața de tranșee. ... frigul și căldura, seceta și ploaia, oboseala și boala, lipsa de îmbrăcăminte, lipsa de mâncare, lipsa de tutun, lipsa de femeie, toate lipsurile din lume, ne-au deprins să fim stăpânii celei mai minunate virtuți, aceia pe care maestrul Iisus a povățuit-o omenirii pe când urca calvarul: Răbdarea! .. Dorul de casă, lipsa de vești, grija pentru cei rămași în Muntenia și pentru cei plecați în Rusia. Acest chin n-a fost cunoscut de către soldații celorlalte popoare din țări neinvadate și cu o poștă regulată.”³⁰

Nici civilii rămași acasă nu au trăit timpuri mai bune, epidemiile și bolile apărute în Moldova supra-aglomerată au secerat mii de vieți, iar mărturiile din acea perioadă prezintă sate întregi decimate de tifosul exantematic și celelalte flageluri. Acestea își cer tributul fără nici o milă, asistăm astfel la o moarte colectivă răspândită fulgerător de maladiile marelui război. Satele și orașele aglomerate reprezentau atracția morbidă a epidemiilor. Nu puține erau familiile în care tatăl murise pe front, iar copiii rămaseră orfani și de mamă care sucombuse de tifos exantematic sau altă maladie.³¹ Județul Roman a fost, alături de Iași, printre cele mai afectate

29 General dr. Vicol, *Istoria serviciului sanitar român de războiu*, vol. I A, București, Tipografia „Cultura”, 1936, p. 61.

30 Constantin Gane, *Prin viroage și coclacuri 1916-1917*, Cultura Națională, București, 1922, pp. 152-153.

31 Autoritățile centrale și locale vor încerca impunerea unei mobilizări generale în fața dezastrului provocat de epidemii în multe sate și orașe, însă populația înspăimântată și slăbită de pe urma acestor încercări era uneori incapabilă să reacționeze, iar fuga în pădure

regiuni de pe urma flagelurilor neîndurătoare. Raportul prefectului pe anul 1917 arată că „*Niciodată n-a fost atât de încercat Județul Roman de epidemii ca în anul acest*”. Era același sentiment că trăiau cele mai dificile momente din istorie. Tifosul exantematic și febra recurentă au dat mult de lucru autorităților și personalului medical. Deși armata era percepută ca instituția care asigură acel sentiment de liniște și protecție, de această dată, ea se transformă în *agentul* aducător de rele, pentru că mare parte din rapoartele vremii menționează faptul că soldații sunt cei care au adus aceste rele pe „capul locuitorilor”.³² Statisticile oficiale sunt relevante pentru numărul imens de victime, de exemplu, comuna Cuza Vodă, din același județ, la o natalitate de 50 copii au existat în jur de 700 de morți, iar pentru tot județul, la un număr de 2688 de nașteri au fost 8935 decedați în perioada ianuarie-octombrie 1917. Numărul cel mai mare de morți era dat de cei peste 20 de ani, cea mai mare parte dintre ei contaminați de bacilii neîndurătoarelor maladii. Însă, așa cum reiese din același raport, bătrânii erau cei mai predispuși la îmbolnăviri și au decedat în număr foarte mare și din cauza unor privațiuni extreme: foamete, iarna friguroasă, lipsurile abundente și munca dificilă și continuă pentru a suplini lipsa celor plecați pe front; toate acestea reprezintă realități care întregesc grozăviile războiului.³³

Nu lipsesc nici descrierile epidemiologilor cu privire la tifosul exantematic și la modul cum se manifestă boala: „*Mult mai severă trebuie să fie despăduchiera bolnavului. Aici raderea părului și inducerea pielii cu o substanță parazilicidă: carbonat de sulf, anisol, globeol, petrol, dezinfectarea rufăriei și hainelor la etuvă și ferirea personalului și medicilor prin costume impermeabile, netede și închise la brațe și picioare sunt indispensabile.*

Trebuie încă ținut socoteală de faptul că boala e mult mai ușoară pentru tineri decât pentru persoane mai în vârstă. La tineri mortalitatea fiind de 4-10%, pe când pentru persoane peste 40 ani, ea este de 50-60% ... Am studiat mai de aproape leziunile inimii în această boală, căci moartea survine de obicei din cauza slăbirii inimii.

Am găsit la oamenii mai în vârstă care au sucombat de tifos exantematic și în cele din urmă la autopsia regretatului coleg Dr. Râpeanu, că inima era mult mărită și dilatată și miocardul gros, palid și friabil.

Și rinichiul suferă de multe ori în tifos exantematic, precum și în febră recurentă și cred că nu numai hemoragiile mici multiple, dar și micii noduli embrionari, mai cu seamă un edem meta-chromatic (mai mult eozinofil) al țesutului interstițial mai

reprezenta uneori alternativa cea mai viabilă. În județul Roman, circularele și directivele primite și emise de Protoierie sunt extrem de numeroase și reflectă starea inimaginabilă în care se găsea populația: *Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Neamț*, fond Protoieria Județului Roman, dosar 395/1917.

32 *Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Neamț*, fond Protoieria Județului Roman, dosar 409/1918, fila 73.

33 *Ibidem*, fila 74.

pronunțat în piramide, contribuie la insuficiența lor și grăbesc moartea.”³⁴ Treptat măsurile antiseptice impuse au început să dea rezultate, iar cazurile de contaminare să scadă simțitor în vara anului 1917.

Urmările acestor maladii erau dintre cele mai grave. Societatea românească era prea slăbită pentru a putea reacționa în cel mai corect mod, problemele erau diverse și interminabile. Toate acestea sunt destul de elocvente pentru a ne imagina impactul devastator produs de moartea implacabilă și agenții ei ce schimbă atitudini și manifestări care până atunci aveau o altă semnificație. În primul rând avem problema orfanilor, o situație foarte sensibilă pentru autorități – moartea tatălui pe front devenise oarecum o obișnuință, însă maladiile au produs decesul multor mame, astfel că numărul copiilor rămași orfani de ambii părinți crescuse simțitor în 1917. Măsurile imediate au constat într-o mobilizare generală a autorităților locale, a preoților, a învățătorilor etc. de a merge prin sate pentru a prelua acești copii și ai plasa în centre special amenajate.³⁵ Un alt aspect neobișnuit pentru mentalitatea colectivă de până atunci este lipsa gropurilor. Se ajunsese în situația ca zilnic conducerile spitalelor să se plângă de faptul că trebuiau să păstreze zile întregi cadavrele pentru că gropurile nu mai conțineau cu înmormântările. În acest sens „milițienii” ce asigurau ordinea orașelor erau de cele mai multe ori trimiși la săpatul gropurilor, pentru a se evita alte dezastre cauzate de putrefacția cadavrelor.³⁶ La toate acestea se adaugă soarta nefericită a decedaților de pe urma epidemiilor: ei nu mai beneficiază de același ritual al înmormântărilor, hainele le sunt arse, iar obiectele personale la fel, fără a fi trimise rudelor, care rămân astfel și fără consolarea unei amintiri. Uneori sunt înmormântați fiind dezbrăcați complet, în gropi comune, lipsa slujbelor și a ritualului înmormântării, dar și frica celor din jur față de aceste cadavre ce pot contamina pe cei rămași în viață, îi transformă în niște morți expulzați imediat din rândul unei societăți aproape paralizată de efectul distrugător al războiului.

Sfârșitul marelui război va găsi o societate românească metamorfozată sub toate aspectele sale, iar indivizii rămași în viață vor acuza mult timp șocul conflictului. O lume marcată profund de imensitatea sacrificiilor cerute în numele națiunii, slăbită și răvășită de ravagiile făcute de maladii, incapabilă să mai revină la normalitatea dinainte de războiului. Instalarea păcii nu a adus dintr-o dată acel climat de liniște mult dorit. Probleme erau numeroase și necesitau o rezolvare rapidă. Fiecare familie avea cel puțin un membru sau apropiat mort pe câmpul de luptă sau din cauza epidemiilor. A început un lung și dificil drum de depistare a locului unde sunt

34 Victor Babeș, „În ce măsură a contribuit știința română la combaterea bolilor infecțioase în război”, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Științifice*, Seria II – Tom XXXVIII, 1915-1916, Librăriile „Cartea Românească” și Pavel Suru, 1920, p. 278 – 280.

35 *Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Neamț*, fond Protoieria Județului Roman, dosar 395/1917, file 21-22.

36 Idem, *fond Consiliul de Administrație al Spitalelor Militare Neamț*, dosar 3/1916-1917, file 347-348 și 352.

înmormântați cei apropiați, fiindcă numărul celor despre care nu se știa nimic era foarte mare. Tragediile continuau încă pentru indivizi, familii, comunități. Fiecare trebuia să-și găsească un loc al său și să o ia de la început. Bolile devastatoare au provocat totuși, o reacție pozitivă a autorităților și măsurile profilactice au dat treptat rezultate satisfăcătoare. S-a conștientizat faptul că, numai niște măsuri urgente și eficiente pot preveni pe viitor reîntoarcerea neîndurătoarelor flageluri. Alături de morții războiului, au existat și numărul mare de morți ai diverselor maladii.. Războiul și bolile au mers alături și de această dată, iar impactul provocat a fost mai mare ca oricând.